

Vodič za pojedine elemente

Vodič za kvalifikacije u CKO

Crnogorski kvalifikacioni okvir se primjenjuje na kvalifikacijama. Svrha ovog Vodiča jeste da razjasni šta to podrazumijevamo pod kvalifikacijom u kontekstu CKO i da pruži neke ideje o karakteristikama dobrih kvalifikacija. Ovo je važno ukoliko je jedna od glavnih svrha razvoja CKO-a da bude realizovan, odnosno da kvalifikacije u Crnoj Gori imaju kredibilitet kod krajnjeg korisnika i da „služe svrsi“.

Šta je kvalifikacija?

Ovo može da zvuči kao veoma jednostavno pitanje, ali različiti ljudi različito interpretiraju značenje. Stoga je važno da postoji jasno razumijevanje prirode kvalifikacija i načina na koji su kvalifikacije, one koje mogu biti uključene u CKO, oblikovane. Kvalifikacija nije program studiranja, niti diploma niti sertifikat.

U svojoj najjednostavnijoj formi, kvalifikacija se sastoji od grupe izjava o tome šta neko može da uradi i od standarda po kojima neko to može da uradi:

- Izražena u smislu onoga što znate, što možete da uradite i koji nivo donošenja odluka se očekuje;
- Povezana sa tržištem rada sada i u budućnosti
- Odnosi se na ono što nam je u životu potrebno
- Odnosi se na ono što nam je potrebno za dalje učenje ili istraživanje

Ili kombinacija ovih navedenih izjava.

Dokaz o kvalifikaciji stoga ostaje na rezultatima provjere postignuća na zahtjevanom nivou izvršavanja. Provjeravanje se može sprovoditi na više načina (na primjer putem formalnog ispitivanja, usmena ili praktična provjera, provjera vezana za rad ili radno mjesto).

Rječnik CKO-a, pripremljen kao dio razvoja CKO-a, definiše formalnu kvalifikaciju kao *„rezultat formalne provjere (sertifikat, diploma ili zvanje) i procesa potvrđivanja i stiče se kada kompetentno tijelo odluči da je kandidat postigao ishode učenja u skladu sa predviđenim standardima i/ili posjeduje neophodne kompetencije za obavljanje posla u određenoj oblasti. Obezbjeduje pravo na zvanično priznavanje ishoda učenja na tržištu rada i za nastavak obrazovanja i osposobljavanja“.*

Ovo je značenje koje se primjenjuje na „kvalifikacije“ u okviru CKO-a.

Kvalifikacije mogu da se sastoje iz *velikog broja ishoda učenja ili svega nekoliko ishoda učenja*. Ovakva interpretacija je možda drugačija od trenutnog razumijevanja kvalifikacija koje imaju tendenciju da se odnose na veliki obim učenja.

Koncept „biti kvalifikovan“

Pored toga što predstavlja dokaz o postignuću određenog nivoa performansi, kvalifikacija može da predstavlja pravno odobrenje da se bavite trgovinom (OECD), tj. da ste kvalifikovani za određeno zanimanje ili profesiju. Ovo može biti tzv. „regulisana profesija“, kao na primjer, arhitekta, doktor, zubar, advokat, medicinska sestra, turistički vodič, finansijski revizor. U ovim slučajevima, formalna kvalifikacija je obično kombinovana sa

ostalim kriterijumima, na primjer period radnog iskustva, prije nego je „dozvola za rad“ izdata. U isto vrijeme, to jednostavno može da znači da biti kvalifikovan u određenom zanimanju podrazumijeva postojanje očekivanja da je određeni nivo kvalifikacije, povezan sa standardima zanimanja i drugih profesionalnih standarda u toj oblasti, postignut. Primjer za to su kozmetičar, kuvar, ekonomista ili građevinski inženjer.

Dok postignuće neke kvalifikacije koja je uključena u CKO može da rezultira u prikladnosti za dobijanje dozvole za rad ili za status kvalifikovanog radnika, ovo nije primarna interpretacija termina kvalifikacija u ovom Vodiču.

Vrste kvalifikacija

Važno je znati da, iako će mnoge kvalifikacije biti direktno vezane za posao, većina (ili veći dio) kvalifikacija može takođe biti povezana sa postignućem ishoda učenja koji su više relevantni za naše svakodnevne živote i našu ulogu u društvu. Na primjer, ishodi učenja povezani sa donošenjem odluka, korišćenje IT znanja u lične svrhe, vožnja kola, biti aktivan građanin ili dobro komunicirati sa drugim ljudima.

Jednako, glavna svrha nekih kvalifikacija jeste da omogući osnovu za napredovanje i dalje učenje i stoga sticanje novih kvalifikacija. Na primjer, glavna svrha ishoda učenja na nivou I1 kvalifikacije koja demonstrira postignuće ishoda očekivanih u osnovnom obrazovanju jeste osnova za dalje učenje.

U drugim slučajevima, prohodnost je vezana direktno za rad, na primjer nakon postignuća kvalifikacije u frizeraju, projektnom menadžmentu, prevođenju.

Dvije vrste kvalifikacija se sadrže u okviru CKO-a:

a) kvalifikacija koja daje dokaz o postignuću standarda na određenom obrazovnom nivou. Ove kvalifikacije obično uključuju značajnu količinu učenja koje se mora desiti. Priznavanje takve kvalifikacije nagrađuje se **DIPLOMOM**.

b) kvalifikacija koja daje dokaz o postignuću manje grupe ishoda učenja ili kombinacije ishoda koji ne zadovoljavaju zahtjeve postignuća obrazovnog nivoa. Priznavanje ove kvalifikacije nagrađuje se **SERTIFIKATOM**.

Važno je prepoznati da ove dvije vrste nisu ovako podijeljene prema načinu učenja niti prema vremenu koje je bilo potrebno da se postignu neophodni standardi. Na primjer, bilo bi moguće dobiti diplomu formalnim ili neformalnim učenjem i trebalo bi da je moguće dostići istu kvalifikaciju nakon završetka programa različitih dužina trajanja, zavisno od prethodnog iskustva onoga koji uči.

Kvalifikacije se razlikuju prema vrsti i kombinaciji ishoda učenja iz kojih se i sastoje.

Osmišljavanje kvalifikacija u okviru CKO i sistema kvalifikacija

Zakon o crnogorskom kvalifikacionom okviru, i sa njim vezane regulative koje se kroz Zakon ostvaruju, osmišljeni su da pomognu da se osigura da u CKO uđu „dobre kvalifikacije“ koje omogućavaju optimalne mogućnosti u raznim oblastima i na raznim nivoima. Razvijene su i sa namjerom da se omogući priznavanje ishoda cjeloživotnog učenja, ne samo onog koje se dešava u formalnom obrazovnom sistemu. Ovo je jako važno.

Kvalifikacije za uključivanje u CKO treba da budu:

Transparentne

Osmišljavanje kvalifikacija treba da pomogne stvaranju očekivanih ishoda učenja koji su jasni onome koji uči, poslodavcu i opštoj javnosti. Ishodi učenja i kriterijumi provjere treba da su transparentni, tj. jasno definisani i objavljeni tako da ih svi mogu vidjeti. CKO informacijski sistem (www.cko.edu.me) pomoći će u tom smislu s obzirom na to da će sve kvalifikacije i sa njima povezani ishodi učenja biti izlistani u modulu kvalifikacija u okviru njega.

Relevantne

Nema svrhe imati kvalifikaciju ukoliko nije povezana sa potrebom – ili je to potreba koju su identifikovali oni koji uče, ili poslodavci, ili neki drugi korisnici. Ukoliko, na primer, nema identifikovane potrebe za određenu kvalifikaciju, nema ni svrhe uključivati tu kvalifikaciju u sistem. Ovo se naročito primijenuje na stručne kvalifikacije. Međutim, razliku treba praviti između nedostatka potrebe i nedostatka potražnje od strane potencijalnih kandidata. Može postojati realna potreba ali ne i potražnja za na primjer nekim građevinskim zanimanjima.

Slično tome, stvarni ishodi učenja treba da budu povezani sa trenutnim i budućim znanjem, vještinama i kompetencijama, a ne povezani sa zastarelim tehnologijama, radnim praksama ili znanjem i razmišljanjem koje je odavno prevaziđeno novim konceptima i paradigmatama.

Fleksibilne

Postoji nekoliko aspekata fleksibilnosti. Kvalifikacije moraju biti *prikladne za nadograđivanje*. Često je potrebno da izbacimo ili ubacimo ponešto iz učenja ili načina provjere, jer naši životi, radna mjesta i lične okolnosti tako nalažu. Osmišljavanje kvalifikacija koje je moguće nadograđivati, dozvoljava nam da prepoznamo male količine učenja i pomaže u napretku, kao i u potrebi za kontinuiranu nadogradnju našeg znanja, vještina i kompetencija kako bi se oslikale promjene na radnim mjestima i u društvu.

Kvalifikacije se moraju osmišljavati na način koji omogućava *prenos znanja* usvojenog i prepoznatog iz jednog konteksta u drugi. Na primjer, ukoliko se jedna jedinica u korišćenju IT znanja ili osnovnih znanja o zdravstvenoj zaštiti i bezbjednosti, stiče jednom kvalifikacijom, nije potrebno ponovo dokazivati kompetentnost ukoliko je ista ili jako slična jedinica sadržana u okviru druge kvalifikacije.

Promovisanje napredovanja

Osmišljavanje kvalifikacija treba da uzme u obzir potrebu za promovisanjem horizontalne i vertikalne prohodnosti sa jednog nivoa na drugi i između jedne kvalifikacije ili dijela kvalifikacije ka drugoj.

Priprema ljudi na promjene

Kontinuirano dešavanje promjena predstavlja jednu od nekoliko neizbježnosti u životu. Osmišljavanje kvalifikacija može pomoći da se ljudi pripreme na prihvatanje, adaptiranje i da iskoriste prilike promjena, što može da omogući da se osigura da se prenosive kompetencije uključuju i priznaju i da se kompetencije učenja same po sebi gaje. Fokus i opseg ishoda učenja treba da gleda unaprijed i da predvidi promjene i potencijalni uticaj promjena gdje god je to moguće. Ovo zahtijeva pristup predviđanjima i svjesnosti o modernim društvenim i ekonomskim trendovima i razmišljanjima.

Obezbjeđuju kvalitet

CKO, i kvalifikacije u okviru njega, imaće kredibilitet samo ukoliko obezbjedimo jake mehanizme kvaliteta i ako ih rigorozno primjenjujemo. U suprotnom, trud uložen u uspostavljanje i razvoj CKO-a neće imati rezultata. Neki problemi trenutnog sistema javljaju se iz nedostatka ili slabog sistema obezbjeđivanja da se diplome i sertifikati dodjeljuju kada neko dostigne tražene standarde prije nego kada se gleda „koliko je vremena neko uložio u učenje“. Provjera mora biti direktno povezana sa demonstracijom

postignuća ishoda učenja i nivoa znanja, vještina i kompetencija (odgovornost i nezavisnost). Zadaci za provjeru moraju biti provjereni da li su u skladu sa zahtjevima i da li su adekvatni. Odluke nakon provjere moraju se donositi uz poštovanje niza kriterijuma koji su otvoreni i transparentni, ispravno i konzistentno primijenjeni od institucije do institucije, od odjeljenja do odjeljenja i od ispitivača do ispitivača. Provjere se sprovode kako bi se osigurala standardizacija odluka nakon provjere. Standard će se održavati, a kredibilitet promovisati samo ukoliko su ovi zahtjevi zadovoljeni. Stoga, prilikom osmišljavanja kvalifikacije, pažnju treba obratiti na specifikacije kriterijuma za provjeru.

Ko odlučuje koje kvalifikacije treba da uđu u Okvir?

Postoji nekoliko načina na koji se odluka o razvijanju kvalifikacije donosi. U budućnosti, razvoj neke kvalifikacije može biti predložen od strane:

- Sektorske komisije za kvalifikacije¹ kao dijela realizacije strategije vještina
- Škola, univerziteta ili drugog organizatora obrazovanja
- Poslodavaca ili organizacije poslodavaca
- Unije slobodnih sindikata
- Centra za stručno obrazovanje ili Zavoda za školstvo
- Jedno od ministarstava (uključujući Ministarstvo prosvjete i sporta, Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Ministarstvo životne sredine i prostornog planiranja, Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede, Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo turizma, itd.)

Odakle god inicijativa potekla, mora postojati dokaz o jasnoj svrsi koja je povezana sa potrebama na tržištu rada, potrebama za dalje usavršavanje i učenje. Mora postojati jasna prohodnost za sve kvalifikacije tako da nema „slijepih ulica“ u sistemu.

Struktura CKO kvalifikacija

Kako bi bila uzeta u obzir za uključivanje u CKO, kvalifikacija mora da zadovolji određena „pravila osmišljavanja“. Neka od ovih pravila su razvijena zato što su neophodna za nacionalni okvir koji je kompatibilan sa Evropskim okvirom kvalifikacija, a neka pravila su donešena kao dio procesa razvoja CKO-a.

Ta pravila se primijenjuju na opštu strukturu.

Sve kvalifikacije za uključivanje u CKO moraju:

- Imati određen nivo u CKO-u
- Predstavljati ishode bazirane i opisane u smislu ishoda učenja (ne ciljeva)
- Uzeti u obzir stavove i opšte ponašanje potrebnih i vrednovanih na radnom mjestu, kao i stručne/profesionalne specifične kompetencije
- Biti bazirane na standardima priznatim na nacionalnom nivou
- Biti povezane sa opštim opisima nivoa koji predstavljaju osnov Okvira
- Imati kreditnu vrijednost (kompatibilnu sa Evropskim sistemom transfera kredita – ECTS i ECVET)
- Biti sastavljene iz jedinica, tj. svaka kvalifikacija se mora sastojati iz jedne ili više jedinica
- Voditi ka jednoj od priznatih obrazovnih isprava (diploma ili sertifikat)
- Dozvoliti provjeru i davanje sertifikata kako za jednu jedinicu tako i za više jedinica
- Biti razvijene kroz partnerstvo sa svim zainteresovanim grupama, uključujući predstavnike iz privrede

¹ Objašnjenje uloge sektorskih komisija za kvalifikacije može se naći u sekciji 5.2 CKO priručnika za korisnike

- Dozvoliti individualcima da koriste metod, ritam i dužinu učenja koji njima odgovaraju kako bi se dostigle kompetencije u okviru jedinica i cijele kvalifikacije
- Prepoznati ishode učenja i provjere koji se dešavaju na radnom mjestu i van formalnog obrazovnog sistema

Pored ovih opštih pravila, postoji i niz pravila koja su usvojena od strane Ministarstva prosvjete i sporta, Ministarstva rada i socijalnog staranja, kao i Savjeta za obrazovanje i Savjeta za visoko obrazovanje. Postoje i pravila data u Zakonu o stručnim kvalifikacijama. Primjeri ovih pravila uključuju:

- Nivo 2, 3 i 4 obrazovnog nivoa stručnih kvalifikacija sastojće se iz miksa jedinica koje sadrže ishode učenja povezanih sa opštım obrazovanjem i jedinicama sa stručnim ishodima učenja. Proporcija zavisi od nivoa gdje se opšti dio povećava sa povećavanjem nivoa
- Kvalifikacije obrazovnih nivoa 3 i 4 treba da se sastoje od kombinacije obaveznih jedinica i izbornih jedinica kako bi se omogućio izbor i raznovrsne specijalnosti (npr., gimnazija, ekonomski tehničar)
- Stručne kvalifikacije skrojene za određena zanimanja povezane su sa standardima zanimanja za to zanimanje. Važno je uvidjeti da standardi zanimanja samo omogućavaju stručni dio kvalifikacije i da u sebi nemaju specificirane ishode učenja – ovo treba da bude razmotreno na osnovu standarda zanimanja
- Nivo bolonjskog Bačelora imaće trenutno 180 ili 240 kredita
- Nivo Bačelora sastoji se iz kombinacije obaveznih i izbornih jedinica, ali većina je obavezna

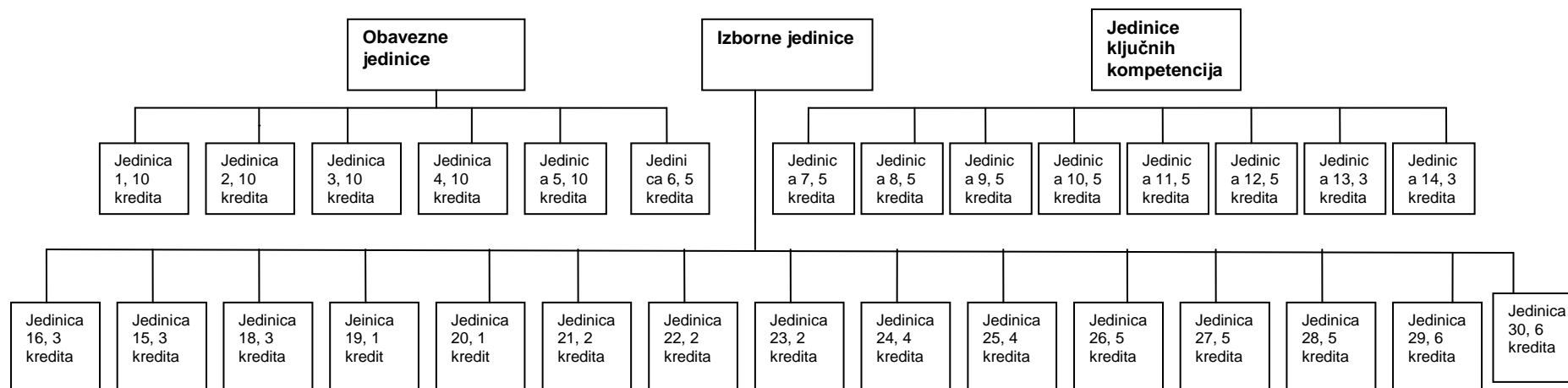
Očekuje se da će ova pravila biti pregledana i izmijenjena i da se dodatna pravila mogu uvesti, onog momenta kada Savjet za kvalifikacije bude uspostavljen. Oblasti za dalje razmatranje uključuju:

- Uključivanje najmanje nekoliko ključnih kompetencija za cjeloživotno učenje u okviru svih kvalifikacija
- Osmišljavanje kvalifikacija u okviru skupine jedinica koje se mogu koristiti u okviru jedne ili više kvalifikacija (tj. neke jedinice mogu biti zajedničke za više kvalifikacija)
- Uključivanje određenih kompetencija na određenim nivoima kvalifikacija, na primjer vještine obučavanja u kvalifikaciji na nivou V ili preduzetničke kompetencije u svuim diplomama iz poljoprivrede
- Sve kvalifikacije treba da budu izražene preko ishoda učenja – znanje, vještine i kompetencije
- Kriterijumi i procedure biće izdefinisane za provjeru ishoda učenja koji sadrže u sebi znanje, vještine (profesionalne i/ili kognitivne) i kompetencije

Osmišljavanje – praktičan primjer

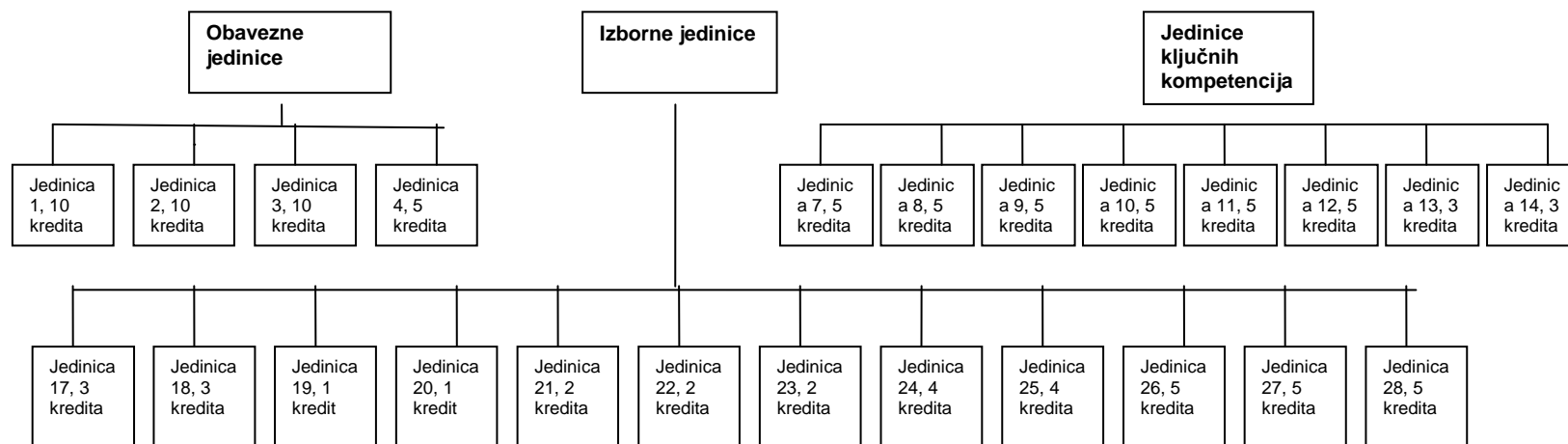
Sve ovo nas vodi do modela za kvalifikacije kojeg je moguće ilustrovati kroz sljedeći dijagram:

**Kvalifikacija A – kvalifikacija „obrazovnog nivoa“
Vodi ka dobijanju diplome**

Važno: Kvalifikacija se sastoji u potpunosti iz opštih jedinica ili iz miksa opštih i stručnih jedinica.
Individulani sertifikati mogu se dodjeljivati za uspješno postignuće jedne ili više jedinica gore prikazane kvalifikacije.

**Kvalifikacija B – stručna kvalifikacija
Vodi ka dobijanju sertifikata**

Nivoi i opisi nivoa

Crnogorski kvalifikacioni okvir se sastoji iz 8 nivoa sa podnivoima na nivoima I, IV i VII:

Nivo
I1
I2
II
III
IV1
IV2
V
VI
VII1
VII2
VIII

Svaki nivo je opisan kroz znanje, vještine i kompetencije koje moraju biti demonstrirane. Kompletan opis za sve nivoe sadržan je u Sekciji 5.2 Priručnika i kao Dodatak 1 ovog Vodiča

Kvalifikacija i specifikacija jedinice

Metodologije i sa njima povezane regulative u vezi sa specifikacijama kvalifikacija i opis pojedinačnih jedinica u okviru kvalifikacije dostupni su u Sekciji 5.2 priručnika. Ovo uključuje šablone za popunjavanje informacija koje takođe predstavljaju osnovu za unošenje informacija u CKO informacioni sistem.

Kako mogu steći kvalifikaciju?

Učenje koje vodi ka postignuću neophodnog nivoa znanja, vještina i kompetencija može se steći na više načina. Takođe je moguće praviti „mikseve i kombinacije“ različitih metoda učenja kako bi se dostigao neophodan nivo i opseg ishoda učenja koji se zahtijevaju.

- Kvalifikacije se mogu steći „odjednom“ tj.sve jedinice mogu se zajedno provjeriti u isto vrijeme. Ovo se obično dešava kada ljudi započnu formalni program učenje koji vodi ka diplomi
- Kvalifikacije se mogu sticati postepeno – jedna jedinica ili grupa jedinica se savladavaju i dodaju jedna drugoj tokom dužeg perioda vremena što može da vodi ka ili diplomi ili sertifikatu
- Priznavanje se može uraditi za dio neke kvalifikacije koja se sastoji od jedne ili više jedinica koje su relevantne ali zajedno ne formiraju kvalifikaciju koja je priznata. Ovo rezultira dobijanjem sertifikata nakon uspješno zadovoljenih traženih standarda.

Kako bi stekao kvalifikaciju, onaj koji uči može da započne učenje na samo jedan način, na primjer odlaskom u školu, univerzitet, neku drugu ustanovu koja organizuje obrazovanje za odrasle, ili putem učenja na daljinu, ali svakako može praviti kombinacije svega ovoga. Kada ljudi uče na radnom mjestu, obično je neophodno da se prođe kroz nekakav program osposobljavanja/obuke kako bi se popunili nedostaci i osiguralo da su kompletan opseg i dubina znanja, vještina i kompetencija povezanih sa ishodima učenja postignuti.

Implikacije za provjeru

Model kvalifikacija zamišljen u okviru CKO nosi sa sobom niz očekivanja kada je u pitanju provjera. Ona su sljedeća:

- Provjera treba da bude organizovana više puta u toku godine
- Provjeru treba organizovati tako da je moguće vršiti provjeru pojedinačne jedinice ali i više jedinica
- Mora postojati stabilan sistem za validaciju/vrednovanje instrumenata provjere
- Treba osigurati standardizaciju odluka nakon provjere donešenih uz pomoć različitih ispitivača i ispitnih centara
- Sistem obuke i licenciranja ispitivača je neophodan
- Sistem licenciranja ispitnih centara je potreban
- Sistem transfera kredita treba biti primjenjiv u praksi, tj. da dozvoli ljudima izuzeće/oslobađanje na osnovu kredita

Na isti način postoje i pravila za kvalifikacije koja proizilaze kako iz CKO-a tako i iz lokalnih regulativa i prakse, tako da postoje slična pravila kada je u pitanju provjera. Ovo je prikazano u dijagramu kratkog pregleda na kraju ovog dokumenta.

CKO informacioni sistem

CKO informacioni sistem omogućava pristup informacijama o svim vrstama i nivoima kvalifikacija. On sadrži:

- Informacije o CKO
- Informacije o događajima i vijesti
- Metodologije za primjenu CKO pravila na kvalifikacije, njihove specifikacije, izjednačavanje i klasifikaciju
- Bazu podataka nacionalnih kvalifikacija koje su odobrene za uključanje u CKO
- Bazu podataka nacionalnih kvalifikacija koje si izjednačene sa CKO nivoima ali same po sebi nisu CKO kvalifikacije
- Bazu podataka licenciranih organizatora obrazovanja sa spiskom kvalifikacija za koje su autorizovani da ponude

Kratak pregled

Dijagram, prikazan niže, daje kratak pregled gore navedenih informacija.

